

Norges kirker

Af Ebbe Nyborg

Norges kirker er jo noget meget levende helt op til klodens allerhøjeste nord. Men de er også monumenter over historien, over allerede levet kristendom. De er kulturminder af allerførste rang. Her tænkes naturligvis især på de ældre kirker, på stavkirkerne, Norges enestående bidrag til Europas kulturarv, på stenkirkerne og deres ruiner fra middelalderen samt på de laftebyggede kirker fra 16-1700-tallet.

I proportioner er der vel kun en enkelt norsk kirke, som måler sig med de større vesteuropæiske middelalderkatedraler, Nidarosdomen. Den står til gengæld som hele Nordens hovedkirke med en udsøgt arkitektur og skulptur, hvis europæiske udspring endnu er lidt af en gåde for forskningen. Man kan heller ikke sige, at de gamle norske kirker udmærker sig ved en overvældende mængde og dermed sætter noget gennemgående præg på landskaberne. Dertil har nedrivninger kostet alt for mange gamle gudshuse livet. Som bekendt er der i dag kun bevaret 26 stavkirker ud af de hundreder, som engang stod rundt i dalene.

For at nå frem til helligstederne må man ofte køre langt. Men færdens opbygger en pilgrimmens forventning, der næsten altid opfyldes eller overgås: De gamle norske kirker har en usædvanlig stærk individualitet. Samspillet med naturen er gerne overvældende, ligeledes med den omliggende gårdbebyggelse. En duft af vilde blomster, tørt træ og tjære. Og til dette levende miljø hører altså en 8-900 år gammel kirkebyg-

ning, som i sig rummer mindelser om alle århundredernes idealer for tro, kunst, mode og social anstand. Rigtigt forstået kan disse kirker tilbyde os en dobbelt erkendelse: De kan dels vise, hvor svundne tiders nordmænd søgte deres kontakter og inspiration, dels kan de omvendt anskueliggøre, hvordan man i Norge omsatte impulserne til sine egne stærke kunstudtryk.

Oplevelserne spænder vidt. Helligdommen på Selja overvælder én med sin dramatiske placering ud imod det yderste Atlanterhav, sin klippehule og sin gådefulde historie. Her smager det, som intet andet sted i Norden, af gammel irsk kristendom og mission. Stenkirken i Ulnes ligger anderledes mildt på sin lille odde mellem Valdres' bjergrygge (se fig.), ligeledes den nærliggende stavkirke i Lomen halvt oppe af en uendelig fjeldskråning. I Telemarken står Bø stenkirke højt på toppen af et kegleformet bjerg, som man så ofte ser det i Frankrig. Her har 11-1200-tallets kirkegængere indristet hemmelige runeindskrifter, der ikke så meget har karakter af vor tids respektløse graffiti som af enkle religiøse besværgelser: »Tore Kalv ristede disse runder, må Gud den almægtige hjælpe«. Højt i Troms ligger ved fjorden på Trondenes verdens nordligste middelalderkirke, en vældig og rigt udstyret 'hovedkirke', der har haft til opgave at kristne midnatssolens sameland. På Østlandet forklarer en tilsvarende funktion som hovedkirke, at Ringsaker kirke kan ligge domkirkestor og -rig ved nordenden

*Ulnes kirke i Valdres.
Foto: EN.*

af Mjøsa. Her er attraktionen en overdådigt udskåret flamsk altertavle fra den sidste katolske tid, der endnu i 1600-tallet omtaltes som den skønneste tavle i hele Danmark-Norge.

Dette er selvsagt tilfældige erindringer. Og den samme subjektivitet og ufuldstændighed må gælde det følgende forsøg på samlet at karakterisere nogle af de norske kirkers særlige kvaliteter og den udforskning, de er gjort til genstand for. Jeg skal ikke dvæle længe ved *stavkirkerne*, der jo for længst har tiltrukket sig så stor almen opmærksomhed, at turister kan opkræves en formue ved indgangen. Hovedhemmeligheden om søjlestavkirkernes europæiske eller nordiske ophav er vel endnu ikke rigtigt afklaret. Men det er kendetegnende, at de senere års fremskridt i udforskningen af stavkirkerne især er sket ved at an-

skue dem i en bred sammenhæng. Erla B. Hohlers nylige to-binds afhandling om stavkirkeskulpturen finder, trods alt særpræg, træskæringernes forudsætninger i det kristne Europa, og hun fører stavkirkernes spørgsmål direkte ud på den internationale forskningsscene. Det bliver spændende at se nogle gensvar. Som et eksempel på resultater af en nogen anden art kan nævnes Hans Emil Lidéns minutiøse læsning af kirkeregnskaber fra 16-1700-tallet, der har tilladt ham at påvise konstruktionen for talrige stavkirker på Vestlandet, selv om de nu for længst er nedrevet!

Stenarkitekturen er et ikke mindre væsentligt kapitel. Den romanske arkitektur og skulptur falder stort set i en vestlig og en nordlig del, der har hovedpræg fra England, og en østlig, der især har sit præg fra Syd, hvor Jylland dannede bro for bl.a. rhinlandske og ita-

lienske impulser. På muren af Lunner kirke på Østlandet ser man således udhugget en nærmest lombardisk løve og en rent klassisk kentaur med løftet bue og pil. Overalt, hvor stenarkitekturen fandt udbredelse, udviklede der sig imidlertid lokale stensemesterskoler, hvis arkitektoniske sprog i høj grad er deres eget. Selv i de mest professionelt opførte stenkirker kan man se den hjemlige glæde ved træskæring slå igennem, således i Værnes og Mære i Trøndelag, hvor tagfoden indvendigt prydes med rækker af grotesk udskårne ansigtsmasker – nært beslægtet med stavkirkernes Norges træ- og stenarkitektur må forstås samlet.

I Norge skete overgangen til gotiske stilformer ved Nidarosdomen endnu før 1200 og tidligere end noget andet sted i Norden; ja før den nye franske stil havde krydset Rhinen. Aldrig har Norge været så arkitektonisk ‘moderne’. En forfinet og rigt artikuleret katedralkunst kom til udfoldelse i store dele af landet, indtil Norges nedgang i 1300-tallet satte stopper for næsten alt stenbyggeri. Samlet rummer Norges stenarkitektur fra storhedstiden i 11-1200-tallet en påfaldende spændvidde og en rig udsagnskraft. Dens udforskning er i de seneste årier bragt langt af fine kendere som Hans Emil Lidén og Håkon Christie, og den har nydt godt af mange interessante udgravningsresultater. Det står herved klart, at disse, måske lidt underkendte, monumenter rummer et endnu meget større potentiale.

Stavkirkernes og stenkirkernes *middelalderlige inventar* og indretning er vel i højere grad ved at blive opdaget – også internationalt. Især står det nu klart, at kirkerummene i de norske dale har været ‘tidslommer’ for en enestående bevaring. Intet synes nogensinde at være smidt væk! I Hedalen stavkirke har man ikke blot bevaret et helgenskrin fra 1200-tallet med samt den bære, det blev båret rundt på. Man har også taget vare

på en del av de votivgaver (offergaver) i form av små ‘helbredte legemsdele’, som fromme pilgrimme har givet til kirken som tak for en formodet helbredelse.

Den absolut værdifuldeste enkeltgruppe består af udskårne og malede krucifikser og helgenfigurer samt malede alterbordsforsider eller ‘frontaler’. Materialet er meget stort, idet alene de norske alterbordsforsider fra 12-1300-tallet udgør hen ved 30, mens der ingen findes i Sverige, i England to og i Tyskland Danmark blot et fåtal. Det er imidlertid ikke kun mængden i Norge, der forbløffer. Det er ikke mindre farvernes og forgyldningens utrolige bevaringstilstand. Da nogle af disse værker var udstillet i Paris 1968, ville værterne ikke tro, at der virkelig var tale om en så lysende bevaret oprindelig farvepragt.

At få denne norske skat udforsket og synliggjort har fordret et langt og sejt træk. Det var meget klarsynet, at man tilbage i årene o. 1960 etablerede et nært samarbejde mellem kunsthistorien, repræsenteret ved Martin Blindheim, og farvekemien, repræsenteret især ved Unn Plahter. Denne stadig udbyggede brug af naturvidenskabelige metoder har åbnet for megen ny indsigt og har været med til at bringe områdets norske forskningsmiljø helt frem. Jeg husker selv, hvor imponeret jeg var, da det norske frontale-projekt i 1989 inviterede til en konference i Oslo, hvor man faktisk var i stand til at få alle de største navne fra Europa og USA til at møde frem. En af frugterne var naturligtvis, at disse koryfæer herved for alvor oplevede Norges kirkeskatte og derfor de følgende år inddrog og afbildede norske værker i alvernes kunstpublikationer!

I forhold til højmiddelalderens inventar står senmiddelalderens vel lidt blegere, men det har nydt godt af de samme gode bevaringsforhold, også når det gælder farver og malerier på hansatidens altertavler. Det protestantiske inventar i Norges kirker er en

verden af altertavler, prædikestole, stoleværk, altersølv med mere, som overalt rummer en rig personalhistorie og viser os egnens bedste formåen i renæssance-, barok- og rokokostil. Også her er spændvidden slående. På den ene side er baroktidens prædikestole i Bergen og Stavanger vel hele Nordens største og kunstfærdigst udskårne, Stavangers vistnok udført af den skotske billedskærer Anders Lauritsen Smith. På den anden side finder man i afsides dale og fjorde den mest enkle og hjemmestrikkede indretning. Dette skyldes naturligvis mangel på professionelle kunsthåndværkere. I Norge var det ikke ualmindeligt, at præster selv forfærdigede kirkens hovedmøbler. Og det forekom, at altertavlen fik malerierne udført af en forløben polsk maler, der netop kom forbi. Sådanne arbejder har ofte en egen charme. Og de mest betagende og stemningsfulde kirkerum er dem, der har fået lov at henstå nærmest uændrede op igennem 18- og 1900-tallet, blot med lidt opsamlet sommerfuglestøv. Eksempler er den laftebyggede Gaupne kirke ved åbningen til Ljostedalen, og stenkirken i Eidfjord i Hardanger, hvor man endnu kan glæde sig over 1800-tallets hatteknager i form af de mest uregelmæssige grentræer. Nylig afdøde Sigrid Christie, der mer end nogen har fremmet studiet af Norges efterreformatoriske kirkekunst, har i Norges Kunsthistorie 3 (1982) givet et inciterende indblik i emnet.

De nævnte kunst- og arkitekturforskere, og andre med dem, har givet norsk kirkeforskning en placering forrest blandt nabolandenes, først og fremmest ved sin internationale og tværfaglige orientering. Man fornemmer også, at denne forskning netop i disse år høster frugterne af en stor generations indsats. Adskillige yngre er på vej og har allerede vist storartede resultater. Lad mig blot nævne et par banebrydende studier af kirkernes middelalderlige administration og forhold til landskab, bebyggelse, ejere og kirkegængere. Her udfoldes der nye perspektiver, som burde kunne placere kirkerne og kirkeforskerne centralt i et større samarbejde med historikere, teologer, etnologer og folkelivsforskere.

Kirkerne er nøglepunkter i vores kultur. Og samarbejde og venskab kan man aldrig få nok af. Her skal vi fejre og uddybe det frugtbringende nordiske samarbejde, der trives i kirkeforskningen, og som længe har manifesteret sig ved forskermøder som dette i Søgne. Tænk, at vi på dette arbejdsfelt kender hinanden personligt ud over hele Norden, kan trække på hinanden, lade os inspirere og kritisere. Det er ikke alene en personlig glæde og berigelse. Vort samarbejde giver et uvurderligt løft både i forhold til vore hjemlige opgaver og udfordringer, og når vi skal videre ud på den internationale scene og gøre opmærksom på den skandinaviske verdens herligheder.